

XV: 8161-1946 december 13 - teteles - egyhangú;
XV: 8201-1944 február 12 - neves - közönség;
8290 - " ápr. 18. - bírókati - egyhangú;

Kül: Nagykánizsa 1923 február 14

Elfogadás. Ló.

Debrecen, 1947. ápr. 3

Mészáros

Horrájáról

D. 1947. április 15

anetani óriach: 984. 1947. 4. 18.

Rep. 1947. IV. 18.

J. K. K.

A KÖZVETLEN ÉRTÉKELÉS ÉS A KÖZVETLEN ÉRTÉKELÉS
 MÓDSZEREI ÉS AZ ÉRTÉKELÉS
 898 46 / 47
 47 március 22.

A K Á R T É R I T É S I J O G .

Doktori értekezés a magánjog köréből.

I r t a :

Uyendré

Bizálattal kiadom.

Dr. Szegő Gyula
 „ Székely Zoltán
 professor ucranus

Debrecen 1947 III-22

Debrecen, 1947. év.

e. i. dékán

SECRET

A 2373

FORRÁSMUNKÁK :

- Dr. Apáthy István: Az általános magánjogi törvény tervezete.
- Frank Ignác: A közigazság törvénye magyarhonban. Budapest. 1946.
- Dr. Grosschmid B. : Fejezetek a kötelmi jogunk köréből. Budapest. 1901.
- Dr. Kolozsvéry B. : A magyar magánjog tankönyve. Budapest. 1904.
- Planiol Marcel: Traité Elementaire De Droit civil. Paris. 1900.
- Dr. Szilágyi Antal: A kártérítési jog alapelvei. Máramarossziget. 1911.
- Dr. Szladits K. ? Kártérítési kérdések. J.Közl. XLII.évf.
- Dr. Zachár Gyula : A magyar magánjog alaptanai. Budapest. 1928.

A jogélet fejlődésének kezdetén a kártérítés beleolvadt a büntetésbe, mert a magánjogi restitució és a büntetőjogi retorzió elvei azonosak voltak. Az alanyi bűnösség fogalmának a kifejtése volt szükséges ahhoz, hogy az objektív kártérítés elmélete ki tudjon fejlődni és elfoglalja a jogrend területén azt a helyet, amelyet ma betölt.

Ez az ugynevezett kompozicionális rendszer háttérbe szorította a kártérítés mai formáját, mert az életközösség nem védte tagjait, s az egyén önmaga torolta meg a rajta esett sérelmet és elégitette ki a kártérítési követelését.

A középkorban kifejlődött egy központi hatalom, mely a társadalom békéjét igyekszik biztosítani és fenntartani. Az önbíráskodás kivétel lesz és nem szabály. Kifejlődik az egyén jogalanyisága a vétkesség szempontjából s a

megtorlás joga az egyén kezéből az állam kezébe illetőleg hatalmába megy át. A jogalanyiség kifejlődése a szándékosság és a gondatlanság fogalmában jut kifejezésre, ami szükségképpen hozta magával a magánjogi kártérítési jog megalapozását.

A kártérítés a legvitatottabb kérdés magánjogi irodalmunkban, melynél a bírónak az alapprincipiumból kell kiindulnia a vitakérdés eldöntésénél. Tényeknek megfelelő álláspontot fejez ki Wolff Károly: "A legmodernebb-törvényalkotások is mindinkább engedve az obiectiv károkozási jogalap feltétlen érvényesülésének, nevezetesen az azt kívánatosá tevő szociális és jogpolitikai követelményeknek, rendelkezésük körébe mind több és több kivételt iktatnak az általános szabály alól... a szubiectiv vétkeség kérdése teljesen háttérbe szorul és előtérbe lép a szenvedett kár feltétlen helyreállításának szükségessége."

A causalis elméletnek ugyanaz az alap-

eszméje, ami a vétkeesség fogalmának, mely általánosan uralkodó teória. A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete a causalis teóriát fogadta el, amidőn így szól: "A károsultnak jogos és oltalmazandó gazdasági érdeke, hogy vagyona a létező állapotban tartassék fenn, vagyonának hasznát akadály nélkül élvezhesse." Ha a károsító körülmény ezen jogos érdek érvényesülésében megakadályozza, úgy a károsult teljesen közömbös, vajjon a károsító szándékból vagy gondatlanságból okozta-e ezt, mert mindkét esetben egyformán azt kívánja érdeke, hogy szenvedett érdekvesztesége mindkét esetben megtérítessék neki. Egyébként a kártérítési kötelezettségnek egyedüli helyes magánjogi alaptétele csak az lehet, hogy az okozott kár egész terjedelemben orvosoltassék, mert a büntetőjogban a büntetés kiszabásánál figyelembe veendő a tettes cselekményének indító okai, de a magánjogban ily értelmű osztályozás a károsult anyagi helyzetének a rovására nem vihető keresztül.

A kártérítés megítélésénél számos esetben eltekint a vétkességtől a birói gyakorlat, különösen a háziállatokért való felelősségnél. Ugyaníly alapon jár el a bíróság, amidőn az egyént az épület jókarban tartására kötelező és a gyárban dolgozó munkások testi és szellemi épségéért való felelősséget a tulajdonosra hárítja.

A magánjogi irók egyrésze a causalis teóriától indul ki a kártérítés megítélésénél. Ezen elmélet hívei minden kár esetében, tekintet nélkül a vétkességre, megállapítják a kártérítési kötelezettséget. Egyesek bizonyos fokig különbséget tesznek a vétkes és nem vétkes magatartás között, amennyiben a vétkes károkozás esetében, minden további nélkül kötelezik a károkozót a kár megtérítésére. A nem vétkes magatartásból eredő kár megtérítésének akkor van helye, amidőn az okozott kár megtérítését a fennforgó körülményekre, különösen az érdekelt felek vagyoni viszonyaira való tekintettel a méltányosság megkívánja.

A kár bekövetkezéséhez jogellenes és vét-
kes magatartást kíván a magánjogi írók másik ré-
sze, akik szerint a cselekménynek objective és
subiective jogellenesnek kell lennie. A fogalom
körvonalai nincsenek pontosan körülírva, miért
is érintkezési pontot találunk az önvédelem vég-
szükségében okozott károk kérdésére is. Általá-
ban szabályellenességet, hatalmaskodást foglal-
magában, s nemcsak a tételes joggal való ellen-
kezést értjük alatta, hanem a jogvédelemre ér-
demes életviszonyok szabálytalan és érdeksértő
megváltoztatását is. A jogvédelemre való érde-
mességet az erkölcs foglalja magában s ezáltal
az életviszonyok legfontosabbjai jogosakká lesz-
nek.

Magánjogunk szabályozza azokat az esete-
ket, amikor jogos magatartás kizárja a kár meg-
térítését. Ez a tétel a jogellenességekhez kap-
csolódik, melyek közül legfontosabb a jogos vé-
delem. A birói gyakorlat a magánjog területén
e tekintetben a Btk. 79.§-át honosította meg,

illetve annak tényálladékát magáévá tette, s obiectiv jogellenességet kíván és nem kutatja a károkozás subiectiv voltát. A jogos védelem határainak ijedtségből, megzavarodásból, félelemből, való túllépését a Btk. 79. §.-ának 2. bek. nem bünteti. Enn~~nek~~ folytán felmerül a kérdés, mennyiben alkalmazható ez a magánjogban? Per analógiam a birói gyakorlat elfogadta az id.tv. 2.bek. és mentesíti a károkozót a kár megtérítése alól.

Önsegély esetében a magyar polgári törvénykönyv tervezetének 1077. §.-át nem veszi alapul és téves feltételezés esetében is kártérítési kötelezettséget állapít meg, míg vélt támadással szemben jogos védelmet ad és a kár megtérítésére nem kötelez. Az önsegély határainak a túllépését csak akkor állapítja meg, ha az a tettesek hibáján alapszik.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a végszükség állapotot sem, melynek középpontjában az okozott kár megtérítése áll. Vajjon követelheti-

e az okozott kár megtérítését az, aki elviselte más jogának érvényesítése miatt saját jogának megsértését.?

Ez a kérdés nincs egységesen szabályozva a magánjog területén, de egyes esetekben a kártérítés kifejezetten meg van engedve. A viz jogi törvény megengedi, hogy veszély esetén a hajók és tutajok bárhol kiköthessenek, kirakodhassanak és partra vontathatók legyenek. Ezen esetben azonban a parti birtokos az okozott kár megtérítését igényelheti. Az 1879:XXXI.tc. a végszükségben elkövetett bűncselekmények büntetlenségének megállapításánál a kártérítés kérdéséről is intézkedik.

A szükségállapotot előidéző körülményeket Zachár két csoportra osztja: 1., amidőn valamilyen dolog fenyeget veszéllyel és 2., amidőn a veszély nem valamely dolog részéről fenyeget, hanem a szükségállapot bekövetkezte más tényköriülmények eredménye és az ez elleni védekezés teszi szükségessé valamely idegen dolog felhasznál-

nálását vagy igénybevételét. Az első esetben nem tartozom bevárni, hogy a kiszabadult orosz-lán megölje lovamat, amidőn szomszédomban már megtette. Ebben az esetben védekezésem nem jogellenes és kártérítésnek helye nincs, de csak akkor, ha a veszélyeztető dolog megsemmisítésével nem következett be aránytalanul nagyobb kár, mint amelyet a megvédelmezett dolog képviselt. A második esetben azonban az okozott kárt köteles vagyok megtéríteni.

A sértett beleegyezésével ennek javai ellen intézett cselekmény által okozott kártérítésre vonatkozólag a polgári törvénykönyv tervezete tartalmaz rendelkezést, mely szerint:

"Ha a károsító cselekmény hivatalból üldözendő oly büntetendő cselekmény által történt, melynek büntetethetőségét a sértett beleegyezése meg nem szünteti, a közvetve károsított személyeknek kártérítéshez való jogát nem érinti az a körülmény, hogy a közvetlenül sértett fél a cselekménybe beleegyezett." A Tervezet ezen ren-

delkezéséből több elvet vezethetünk le, melyre nézve a Tervezet indokolása is intézkedik.

Amennyiben a közvetlen sértett a cselekménybe beleegyezik, úgy a kár érvényesítéséről is lemondottnak kell tekinteni. A közvetve sértett igényének a megállapításánál figyelembe veendő, hogy a károkozás hivatalból üldözendő bűncselekmény által történt-e, melynek büntethetőségét a sértett beleegyezése megszüntetheti.

Az objective jogellenes kártérítésnél nem lényeges, hogy a fennálló rendelkezések szerint is jogellenes legyen a károkozás. Ebből kiválik a károkozások egy külön csoportja, mikor a károk a szomszédságból származnak. Az indirekt áthatások által okozott károkért való felelősséget aszerint kell elbírálni, vajjon a telek rendes, szokásos használata által jött-e létre, vagy sem. Az ilyen áthatások megengedettek, vagyis kártérítési kötelezettséget nem szülnek.

A telek közönséges használatának körét

meghaladó használat esetében a rendkívüli használat felelősségét eredményez.

Átdolgozás és feldolgozás esetén kártérítés illeti a dolog tulajdonosát, ha az átdolgozó, illetve feldolgozó jóhiszemben nem volt. Jóhiszemű átdolgozásnál, illetve feldolgozásnál a jogalap nélküli gazdagodás szabályai nyerne alkalmazást.

A Tervezet határvonalat állapít meg a kártérítés jogának megítélésénél. Legszembetűnőbb a jog által védett érdek megsértésének a jogellenessége és a károkozó dolusa vagy culpája. A szándékosságnak két alkateleme van: az akarat és a tudat. Finkey szerint: " A szándék az akaratnak valamely cselekmény létesítésére való tudatos irányzása." A tudatnak és az akaratnak eredmény létesítésére kell irányulnia, mert a tettes csak azért a cselekményért felel teljes mértékben, melynél kimutatható a causalis nexus. Ezzel szemben a legújabb bírói gyakorlat kifejelesztette azt az elvet, hogy a szándékos károko-

záshoz nem szükséges, hogy a tudat és az akarat irányuljon az eredményre, hanem a cselekmény jogellenességének a tudata elégséges a kártérítés megítéléséhez. Ezt a felfogást vallja Schwarz Gusztáv is: nem szükséges a szándék, elegendő a tudat, hogy magatartásommal valamely jogszabállyal ellentétbe helyezzem magam.

Sokszor a károkozási tendencia benne lesz a dolus fennforgásához megkívánható tudatban és akaratban, de mindkettőnek fennforgása az eset sajátosságán fog alapulni. Ezt az elvet vallotta a német irodalomban List, aki felveti, vajjon a szándéknak a tette vagy annak jogellenességére kell-e irányulnia. A célzat még kivételképpen sem fogadható el, mert a magánjog területén az indokolatlan.

A polgári törvénykönyv tervezete a culpa fogalmát is meghatározza, mely a rendes embertől a konkrét viszonyok között az élet felfogása szerint elvárható gondosságnak az elhanyagolását tekintti; ellentétben ezzel a német polgári törvény-

könyv a culpa fogalmát "a jó családapá által saját ügyeiben kifejtteni szokott gondosságának az elhanyagolásában" állapítja meg. Ez a rendelkezés csak a contraetualis obligációkra vonatkozik feltétel nélkül. Csupán egyes esetekben alkalmazható a legalis obligációk területén.

Felmerült a kérdés a tekintetben, hogy a cselekmény jogellenességének, vagy az eredmény bekövetkezésének az előrelátása állapítja-e meg a cselekvő gondatlanságát. El kell dönteni, hogy a legalis obligációk területén fontossággal bírnak-e a culpának a fokozatai? A kérdést a polgári törvénykönyv tervezetének az indokolása tagadólag dönti el. A legalis obligációknál az abszolút jognak a megsértése állapítja meg a cselekvő kártérítési kötelezettségét, a contraetualis területén egy viszonylagos jognak a megsértése csak közvetett indokként szerepelhet. A Tervezet tagadása e kétnemű obligációra vonatkozik, az előrelátás nem fontos és a culpának bármely faja elegendő, amit azzal kell kie-

gészíteni, hogy a legális obligációk területén csak a rendes embertől elvárható gondosságnak az elhanyagolása állapítja meg a mindenkori tettes kártérítési kötelezettségét.

A gondatlanság analizálásánál a legfontosabb a "rendes ember" fogalmának a tisztázása. Rendes ember az, akitől az elvárható gondosság mindenkor egy előre megállapított fix határokkal bír. Az ilyen embernél, amint esetenként változik az előrelátás határa, olyan mértékben változik előrelátásának kiterjedési köre is. A rendes ember gondosságát sem lehet teljesen fix valaminek tekinteni, mert az esetek individuális sajátosságai azt befolyásolják. A rendes ember gondosságának a mértéke időszakonként és műveltségi állapotok szerint változik. Stubenrauch, a hírneves osztrák jogász ugyanezt az álláspontot fejezi ki: " Amint mindenkitől megkívánhatjuk, hogy annyi szorgalmat és figyelmet alkalmazzon, amennyit egy közepes tehetségű ember alkalmazni képes, éppenugy teljes joggal megkívánhatjuk attól,

aki nyilvánosan oly hivatalnak, foglalkozásnak adja magát, amely különösebb szakismeretet és szorgalmat igényel, hogy ezen ismereteknek birtokában legyen és oly szorgalommal járjon el, amilyent a kartársaitól általában feltételezni szoktak. Velünk szemben ez a megkívánt szorgalom és így az 1299. § rendelkezése szigorúan véve nem kivétel, hanem következetes megvalósítása az 1927.§-ban felállított elvnek, ámbár ez a szorgalom a nem műértőkhöz és nem szakértőkhöz viszonyítva egy nem közönséges, egy rendkívüli szorgalom gyanánt tűnik fel." Ezen határozott elvnek a leszögezése után felvethetjük a kérdést, hogy minek az elhanyagolása állapítja meg a tettesnek a culpáját. Egyik nézet szerint azon gondosságnak az elhanyagolása, amely az eredmény bekövetkezésének az előre való látását tette volna lehetővé; másik nézet szerint annak a gondosságnak az elhanyagolása, mely képes lett volna beláttatni a cselekmény jogellenes voltát.

A magánjogi tilos cselekmény középpontjában a vétőképesség áll. Értjük alatta azt az

öntudatos emberi ténykedést, melyhez a magánjog a sértett szempontjából jogosító, a sértő szempontjából terhelő joghatásokat fűz. Az írók másik része szerint vétőképesség alatt az értelmi fejlettségnek azon fokát értjük, amely bárkit is képessé tesz valamely cselekmény jogos, vagy jogellenes voltának a felismerésére. A modern államok magánjogi jogrendszerében ezt a tételt fogadták el a delictumból származó kártérítési kötelezettség megállapításánál. Ebből negative levonhatjuk, hogy aki nem képes cselekményének jogellenes voltát felismerni, az vétő-képtelen.

A vétőképesség lehet magánjogi és büntetőjogi. Ez utóbbiról most nem lesz szó, csupán a magánjogi vétőképesség fogalmáról, amely kiterjed a jogellenes magatartásból eredő felelősségre is.

Magánjogi vétségek azok a pozitive meghatározott tilos cselekmények, amelyek önálló jogkövetkezményeknek, mégpedig rendszeren büntetési, vagy kártérítési kötelemeknek szolgálnak

alapul. E fogalom meghatározásából kitűnik, hogy a jogellenes magatartás és a delictum nem azonos fogalmak, mert különbséget kell tenni a delictuális és nem delictuális vétkes magatartások között. A kettő közti különbség ténybeli, mert: "A pozitív törvényhozás dolga eldönteni, hogy az egyes vétkes jogelleneségeket milyen erős szankcióval lássa el."

A delictum egységes fogalmának a kialakulása a római jogra vezethető vissza, melyet a svájci polgári törvénykönyv is elfogad. A francia irodalomban is találkozunk egy tekintélyes íróval, mint Eleniol, aki a delictumnak a fogalmát csupán a dolosus magatartáson alapuló cselekményekkel és azoknak a jogkövetkezményeivel hozza kapcsolatba, míg egy culposus magatartásból folyó jogkövetkezmény kérdését quasi delictum fogalmával véli kapcsolatba hozhatónak: "Delictumnak csupán a károkozó szándékkal elkövetett s másnak kárt is okozó meg nem engedett cselekményt lehet tekintenünk." /Traité Elementair

De Droit Civil./ Ez a nézet azonban nem felel meg sem a francia jogtudomány mai állásának, sem a francia polgári törvénykönyv rendelkezésének.

A meghatározás szerint a quasi delictumok csoportjába nem csupán a gondatlan magatartásból származó esetek tartoznak, hanem a dolosnak tekintett cselekmények is, melyeknél a cselekvőnek a szándéka nem irányul közvetlenül a károkozásra, hanem csak a cselekmény jogellenességére, vagyis egy jogellenesnek tudott cselekménynek az elkövetésére.

A tilos cselekményből származó magatartás kártérítési kötelezettséget létesít, bár ez nem vehető egynek a jogellenes cselekménnyel, mert ez utóbbi nem alapul minden esetben öntudatos emberi ténykedésen. A jogparancs magában foglalja a parancs megszegésének a tilalmát, s aki ezt megteszi tilos cselekményt követ el. A tilos cselekményeknek két alcsoportja különböztethető meg, melyeket a beszámíthatóság és a fe-

lelősség alanyi terjedelme választanak el. A csoportok koordinált viszonyban állanak egymással szemben, melyeknek, bár nincsenek sajátlagos joghatásai, mégis speciális tényállás-feltételekkel járnak.

A kártérítési jog egyik alapelvét képezi a vétőképtelenség meghatározása.

Az egyén teljes cselekvőképessége bizonyos korhatárhoz van kötve, aminek nagy fontossága van a kártérítésnél. A korhatárookra vonatkozólag már a Tripartitumban találunk rendelkezést, de hogy teljesebbé tegyük a képet, nézzük meg az azt megelőző kort is.

Ez időben a kiskorúság a férfiaknál a 24, a nőknél a 16 életév betöltéséig tart. A törvénya kiskorut felmentette ígérete alól, de a kárt, amelyet okozott, megtéríteni tartozott. Ha éretlen, vagy esze-fogyott ember kárt okoz, ezért vagyonával felel, mert mint Frank Ignác "A közigazság törvénye magyarhonban" című jeles művében mondja:" Személyes kötelezésről itt szó

sem lehet, de úgy látszik, hogy aki javaiban kárt szenvedett, maga hibája nélkül, már saját igazsága erejével is a kár helyreállítását keresheti, ha t.i. jószágot talál; melyhez magát tarthassa : illőbb is, hogy akárkinek és akárminő tette inkább magának ártson, mintsem másnak." Frank kétféle kiskorúakat különböztet meg: érett és nem érett kiskorúakat. Előbbieket vétőképesseggel bírónak, olyannak tekintette, akik személyileg is felelősségre vonhatók az általuk okozott károkért, utóbbiaknak csak vagyona felel.

A magánjogi vétőképesseget nálunk törvény máig sem szabályozta, hanem analógia útján alkalmazzuk a Btk. rendelkezését. A bírói gyakorlatban a Kuria 10.280/1906.sz.Határozata nyer alkalmazást, mely szerint, "ha a kiskorú 12. életévét már betöltötte és a károsító cselekmény elkövetésekor szellemi műveltségénél fogva a felelősség felismeréséhez szükséges belátással bír, kötelezhető kártérítésre."

Nincs azonban eldöntve, hogy a magánjogi relatív vétőképesség mely korig tart. Helyes nézet, mely szerint nem tarthat tovább annál a kornál, melynél a büntetőjogi abszolút vétőképesség kora áll be. A magánjogi vétőképesség tekintetében a bírói gyakorlat a 12 - 16. életévet fogadta el, mely relatív vétőképesség után az abszolút vétőképesség kezdődik. E korhatárt legújabbán a 18. életévhez köti a Kuria határozata. A mai joggyakorlat szerint a relatív vétőképességgel bírók egyik csoportjába tartoznak, akik 16. életévüket még be nem töltötték, másikba azok a siketnémák, akik a relatív vétőképesség előbbi csoportjába tartozóktól szintén elvárható s a felelősség felismeréséhez megkívánható belátási képességgel rendelkeznek. Relatív vétőképességgel bírnak a cselekmény jogellenes voltának a felismerésére megkívánható belátási képesség esetén az elmebeteg is.

Találunk forrást arra vonatkozólag is, hogy 7. életévüket betöltött kiskorúak vétőké-

pességgel bírnak. Ez azonban indokolatlan szigorú látszik bevonultatni a magánjogi jogszolgáltatásba .

A gondnokság alá helyezés és a kiskorúság meghosszabbítása hazai jogunkban fontos hatással van a vétőképeségre illetve a kár megtérítésének a kötelezésére. A közérdek megóvása miatt az egyén teljesen ügyletképtelennek nyilvánítottatik, vagy korlátozott ügyletképességgel ruháztatik fel. Az egyén állapota határozza meg a kártérítési jogalapot.

Az irodalomban a legvitatottabb kérdések egyike a fizikai személyekkel kapcsolatban kifejtett vétőképeség mennyiben nyújt alkalmazást a jogi személyekre. Jogi személyek büncselekményt el nem követhetnek, mert csak az egyes ember képes tettének bűnös voltát és jogkövetkezményeit felfogni. A magánjogi vétőképeség a jogi személyeknél nem vitás, a kérdés csupán az, minő jogalapon viselje a jogi személy a hivatott tényező jogellenes eljárás-

sából származó károk megtérítését. A felelősség jogalapja abban a megbizási jogviszonyban keresendő, melyben a jogi személy akár az akaratának a kinyilvánítására, akár annak csak megvalósítására hivatott tényezőivel áll. A megbizási jogviszony vagy a törvény rendelkezésén, vagy az egyesületi szerződésen nyugszik. A megbizási viszonyt azonban ki kell terjeszteni mindazokra a cselekményekre, amelyek a jogi személy cége alatt eszközöltetnek, - avégből, hogy a jogi személy, - akaratának a kifejezésére, vagy végrehajtására hivatott tényezői eljárásain alapuló felelőssége tekintetében teljesen fedve legyen.

A kár-obligációk osztályozására és az azt szülő jogalapokra vonatkozólag a római jogban találunk rendelkezést Gaius szerint: "Obligaciones aut ex contraeter nascuntur, aut ex maleficio, aut proprio quodam iure ex variis causerum figuris." Nálunk Grosschmid foglalkozott behatóan az osztályozás kérdésével. Nézetét ab-

ban fejezi ki, hogy a kártérítési igény jobbára vétkes magatartásból és kötelemszegésből származik. A törvényhozásoknál a csoportosítás a tárgyalta joganyagnak szisztematikus elhelyezése okából történt. A magyar polgári törvénykönyv tervezete szerint a kötelelem, szerződésekből, tiltott cselekményekből és a törvény által meghatározott más esetekből származik. Ezzel elejét veszi annak, hogy a szabad életviszonyok sokaságából önkényesen a jog parancsoló szava nélkül, tetszés szerint kötelelmek alakíthatók legyenek. Az első csoportba a delictumok tartoznak, másodikba a quasi delictumok, harmadikba azon engedett magatartások, melyekre az előbbieik jogkövetkezményei alkalmazhatók. Első kategóriába a delictum-képtelenek jogellenes cselekményekből származó kártételek tartoznak. Az állat által okozott károk is ide sorozandók.

A kártérítési kötelelem jogalapja szempontjából különbséget kell tenni a házi és más állatok által okozott kártételek között és amíg az

előbbinél a köteles felügyelet, gondosság elmulasztása képezi az állattulajdonos felelősségének jogcímét, addig az utóbbi esetben az állattulajdonos felelősségét csak fiktiiv mulasztással és gondatlansággal lehet megindokolni.

Felfüggesztés, felállítás, kiöntés, épület összeomlása által másnak életében, testi épségében, egészségében okozott kár kártérítési obligációt létesít. Az épület birtokosának a felelőssége quasi delictualis alapon van megalkotva.

Harmadik személyek vétkes cselekedeteiért való felelősségnél, amely szintén kártérítési alapul szolgál, nem kívántatik meg a vétkeség a kártérítésre kötelezett részéről, sőt annak fenn sem szabad forogni, mert ellenkező esetben a kártérítésre kötelezettek a felelősége már delictualis alapon nyugvó lenne.

Kártérítési kötelezést létesítenek a gyúlékony és robbanó anyagok, dolgok tartásából származó károk is. A robbanó anyagok tartásából származó felelősség, vis maior és a kártérítésre jo-

gosult sértett gondatlanságának az eseteit kivéve, minden esetben beálló, addig a gyulékony és robbanónak nem mondható más veszélyes anyagok tartásából származó felelősség már szűkebb normák között beálló. Ez utóbbi esetben a felelőség azon feltételhez van köteve, hogy a beállott kár az előirt óvintézkedések elmulasztásának folyamányát képezze.

A különös veszéllyel nem járó ipari üzemek folytatásából származó azon kártérítési kötelmek, melyek az üzem berendezésének hiányából másokra hárulnak, szintén e kategóriába tartoznak.

Az 1874:XVIII.tc. különös veszéllyel járó üzemek csupán a vasuti üzemet minősítette, s ekkor iktatta törvénybe az objectiv felelősség elvét törvényhozásunk.

Az a kor, amidőn a vasuti üzemekből folyó felelősség kérdése törvényhozásilag először szabályoztatott, előtte volt a mai napig már bekövetkezett nagyipari átalakulások korszakának, és így a dolog természeténél fogva nem terjedhe-

tett ki például a villamos üzemekre, repülőgépekre stb.

Az önsegély és egyes végszükségbeli esetek fennforgásának téves feltételezése is kártérítési kötelmet szül.

Gyakoriak a szomszédi viszonyból származó kártérítési kötelmek. A szomszédjogi viszonyban felmerült áthatások kétfélék: Közvetlenek és közvetettek. Alaptétel a közvetlen áthatások tekintetében az, hogy az megengedettnek csak a jogszabályokban taxative felsorolt esetekben tekinthető.

Az indirekt áthatásokat illetőleg Ihering különbséget tesz az ugynevezett személyi és dologi inmissiók közt, valamint a rendes és rendkívüli áthatások között. Közöséges áthatások alatt azon áthatásokat érti, melyek a fekvőség szokásos, közöséges gazdasági felhasználásából ered, rendkívüli alatt a szokatlan, kivételes felhasználás szülte áthatásokat. A birói gyakorlat azon az alapon áll, hogy a gőz, füst, korom, bűz, zaj,

rázkódás okozta áthatások csak annyiban tekinthetők megengedettnek, amennyiben a szomszéd telkek használásának lényeges korlátozását okozó áthatások is megengedettnek tekinthetők, amennyiben ez a helyi viszonyoknak megfelel. Az előbbi esetben tehát kártérítés jár, míg az utóbbi esetben nem.

A házassági törvény is statuál idevonatkozólag rendelkezést és pedig az eljegyzésnek alapos ok nélküli felbontása esetében, vagy a házasságnak valamely fél vétkeiségre visszavezethető felbontása esetére. Az állat által okozott károkért a vétkeiségtől függetlenített felelősség - azokban a szempontokban találja igazolását, hogy aki a maga érdekében oly erőket hoz működésbe és használ fel, amelyeket nem bir annyira féken tartani és saját uralmának alávetni, hogy másokra veszélyesekké nem válhatnának, annak magára kell venni azon kár kockázatát, amely minden vigyázata és gondossága ellenére másokra hárul.

Harmadik személyek vétkes cselekedeteiért való felelősségnek első esetét képezi a ven-

déglős felelőssége, mely kétféle alapon van szabályozva: delictualis és quasi delictualis alapon. A vendégfogadás megszálló vendégének azon károkkért felel, melyek annak a fogadóba hozott dolgai elvesztése, megsemmisítése, vagy megsérülése által szenvedett. A fogadóba hozott dolgoknak azok tekintendők, melyeket a vendég vagy magának a fogadónak, vagy oly emberének adott át, akit az átvételre felhatalmazottnak tanthattott, vagy ha a dolgokat a kijelölt vagy a dolog természete szerint arra rendelt helyen helyezett el. A felelősség alól a vendéglős magát csak akkor exculpálhatja, ha általa bebizonyíthatólag a kár oly körülményekből eredt, amelyért sem őt, sem háznépét, sem pedig embereit felelősség nem terheli.

A vendégfogadás felelősségének más irányu megszorításával is találkozunk, mely szerint a vendégfogadás mentesül a bekövetkezett kár megtérítésének a kötelezettsége alól, ha a kárt a vendég maga, kísérelője, vagy magához fogadott személy okozta, vagy a behozott dolgok minőségéből

vagy vis maiorból eredt.

Ezzel egy tekintet alá esik a kávéház, étterem, fürdő, istállótulajdonosnak felelőssége is. Helyes lenne, ha a bizonyítási teher a károsultat terhelné, mert az étterem és a kávéház helyisége a nagyközönség részére nyitva áll és ennek következtében az ott elhelyezett dolgok nem állanak a tulajdonos és alkalmazottainak oly intenzív felügyelete és ellenőrzése alatt, mint a vendégfogadónak a helyiségei, amelyekben az oda szállított utasoknak a dolgai rendszerint zár alatt vannak.

Az állam felelőssége kiterjed a közhivatalnok hivatali kötelességeinek vétkes megsértése által okozott kártételekért. Ugyanezen kártételekért más közület is felelős, pl. törvényhatóság, község stb.

Az állam a közhivatalnokainak csak jogos cselekmények végzésére ad felhatalmazást. Ha a közalkalmazott megsérti a fennálló szervezeti, büntető- és magánjogi szabályokat, mind-

egyikért felelős. Ezért a károsultnak a kárto-
kozó közhivatalnok ellen kell fordulnia. Kivé-
telesen szabályozza az 1871:VIII.tc. a bírák és
bírószági tisztviselők által okozott károk meg-
térítési módzatait. Ez esetben ugyanis a káro-
sult egyenesen a kincstár ellen fordulhat kárá-
nak megtérítéséért.

A kártérítési jog legalapvetőbb tétele
az okozati összefüggés kérdése, mely fenn vagy
fenn nem forgásának megállapítása Grosschmid
szerint tisztán csak érzék dolga. A büntetőjogi
és a magánjogi okozati összefüggés nem egy, mint
azt Grosschmid is mondja: "A kártérítési és bün-
tetőjogi causalitási kérdés nem egyforma kérdés.
Mások elsőben is a láncolat egybekötendő végsze-
mei. A büntetőjog azt kérdi, hogy vajjon az, ami
bekövetkezett, beszámítható-e a cselekvőnek;
a kártérítés: vajjon az, ami kárképpen fennforog,
következése-e annak, ami civiliter beszámítható.
Ami amott okozati kérdés, az itt még csak ok kér-
dése."

A kár megtérítésének előfeltétele, hogy a cselekmény oka legyen a bekövetkezett eredménynek, mint okozatnak. Az okozat és az ok egymáshoz való viszonya az okozati összefüggés. Az ok, okozat és a feltétel fogalom meghatározását és egymáshoz való viszonyának a megállapítását a kártérítés szempontjából nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A feltétel és az ok két különböző fogalom. Az ok, mint döntő tényező szerepel, mely az eredményt létrehozza. A feltételeknek hosszú láncolatából mindenkor kiemelkedik egy feltétel, amely az eredmény döntő tényezőjeként szerepel. Ez a tényező a feltétel. Az ok által létesített kapcsolat az okozatot eredményezi. Az okozat döntő tényezőjét képező emberi magatartás úgy pozitív, mint negatív ténykedésben állhat.

Fontos annak eldöntése, hogy a mulasztás mennyiben gyakorol befolyást az okozati összefüggésre. A mulasztás "nem tevés" jelent, ami az eredmény döntő tényezőjét csak a törvény által kiemelt esetekben képezi. A mulasztási cselek-

ménynek az okozat bekövetkezésére gyakorolt hatását közvetettnek kell tekinteni, mert az eredmény más okból áll be.

A mulasztás jogi kötelezettséget megállapító jogalaptól ered, mert ha ez az alap hiányzik, a nem tevés felelősséget eredményezni nem fog.

A mulasztási cselekményeknél az okozat és feltétel közti összefüggés olyan, amely nélkül az eredmény be sem következett volna. A mulasztás tehát beilleszkedik a feltételek láncolatába. Az okláncolatba belépő idegen tényezők hatása alatt az okozati összefüggés megszakítottnak tekintetik. Grosschmid az okláncolatba belépett idegen tényezőknek az okozat beállítására gyakorolt hatása szempontjából bizonyos kategóriákat állít fel, melyek az okláncolatb belépett idegen tényezőknek az okozat bekövetkezésére gyakorolt hatására vannak alapítva. Ez a hatás a közvetettség, melynek négy eleme van: cumulativ, filiativ, damnositási és érdekelttségi.

Grosschmid szerint " cumulativ közvetett-

ség alatt azon körülményeknek az okozat bekövetkezésére gyakorolt hatását érti, amelyek valójában önmaguk idézik elő a bekövetkezett eredményt s amelyekkel szemben az ok gyanánt szereplő ténykedésnek az eredmény bekövetkezésére gyakorolt hatása csak közvetettnek mondható." - "Filiativ közvetettség: az accidentális körülményeknek az okozat bekövetkezésére gyakorolt azon hatása, amidőn a kár valamely másik, de saját közelebbi okozatán keresztül idézi elő a károsító ténytet." - "Damnositási közvetettség: azon accidentális körülményeknek az okozat bekövetkezésére gyakorolt hatása, melyek az oknak károsító hatását vagy károsabbá való válását idézik elő."

Az érdekeltségi fogalom meghatározását Grosschmid nem adja meg, de fennforogni látja az új haszonbérlet részéről a bérleménynek a régi haszonbérlet által való el nem hagyásából származó kár esetében.

A cumulativ közvetettség esetében, ha az accidentális körülmények véletlenül alapul-

nak, az eredmény oka e véletlen, az okként feltüntetett körülmény.

A filiativ közvetettségnél az acciden-tális körülményeknek az okozat bekövetkezésére gyakorolt hatása közelebbi, mint a többi esetben, de a viszony távolabbi.

Damnositási közvetettségnél a kártérités kötelezettségét a felelős egyénnel szemben meg kell állapítani, mert a felelősség jogalapja itt is a jogtalan magatartás.

A kategóriák összetartó kapcsolai az okláncolatba belépett idegen tényezőknél az okozatra gyakorolt hatása és a hivatolt körülményeknek az okozat bekövetkezésére alkalmat szolgáltató jelenséghez való viszonya képezi.

A kártéritési jog alapját képezi annak a megállapítása is, miért adassék kártérités.

Első helyen a vagyoni kár áll, s e szerint:

" Aki másnaka jog által védett valamely érdekét megsérti, a sértettnek ebből eredő kárát, megtériteni tartozik. Szokásjogilag régen kifejece-

sedett tételként érvényesül jogéletünkben ez az elv, és a mult század jogszabályai az immateriális javakban bekövetkezett esökkenésért is re-compensatiot nyújtottak, ha az anyagi károsodással járt.

A kár kétféle lehet és pedig a tényleges kár és az elmaradt haszom. Ha a tettest dolus, vagy culpa lata terheli, - a tényleges kárért és az elmaradt haszomért is felelősséggel tartozik. Culpa levis esetében csupán a tényleges kárt tartozik megtéríteni.

Az, aki kártérítést követelhet a dologi károknál, a dolog közönséges értékéhez van joga. A közönséges érték nem mértéke a kártérítésnek, mint Grosschmid mondja - ha csak ellenkező rendelkezés mást nem mond, - amidőn a kártérítésre jogosult csak a közönséges értéket igényelheti, mert ez esetben az már mérték. A tulajdonos kárához sok esetben a rendkívüli kár is hozzászámítatik, mely alatt azt az értéket értjük, melynek a megállapításánál a különös viszonyok és a kár-

térítést igénylőnek a dolog sajátságain alapuló különös előszedetete is figyelembe vétetik. Káröröm, pajkosság esetében kéjbecsár is követelhető.

A nem vagyoni kárért való kártérítés a régi jogéletben szélesebb körben volt elismerve, mint napjainkban. Az osztrák általános polgári törvénykönyv az 1325.§.-ban nyújtott kártérítést nem vagyoni kárért.

A Btk. a jogtalan letartóztatás és az ártatlanul való elítélés és az azzal járó szabadságvesztés büntetés, valamint az ártatlanul elszenvedett vizsgálati fogságért sérelemdíjat állapít meg.

A polgári törvénykönyv tervezete szerint " aki szándékosan elkövetett tiltott cselekmény, vagy szándékos kötelemszegés miatt van kártérítésre kötelezve, a károsultnak nem vagyoni kárért is kártérítéssel tartozik. Ez esetleg sokkal mélyebb kihatásu, mint a vagyoni kár, mert az egyének erkölcsi életét sértheti.

A kártérítés módozatának három esete lehetséges: pénzbeli, természetbeni és fajlagos. A kártérítés rendszerint készpénzben nyújtandó, mondja a polgári törvénykönyv tervezete. Mellőzhető a pénzbeli kártérítés, ha a felek egymással összeegyeztethető érdeke a kártérítés módozatának más alkalmazását kívánná, ennél azonban nem szabad egyoldaluan sem egyik, sem a másik fél helyzetét figyelembe venni, hanem mindkettőnek egyenlő horderejű mérlegelésével lehet csak a kártérítés módozatának a kérdését elbírálni. A pénzbeli és természetbeni kártérítés között - mint Grosschmid mondja - a fajlagos kártérítés áll, melynek csak " szorosabb homogenitású oly dolgoknál lehet helye, amelyeknél az egyedhez számbavehető érdekkülönbség nem fűződhetik."

A kártérítésre az a személy van kötelezve, aki a kárt okozta. "Azon kárért, amely / a sértő / cselekményéből harmadik személyre közvetve hárul, a törvényben meghatározott esetekben kívül csak úgy felelős, ha a harmadiknak a

károsodását előre láthatta." Ezen általános elv alól a polgári törvénykönyv tervezete az élet, testi épség és egészség, s a szabadság ellen elkövetett cselekményeknek a jogkövetkezményeit megállapító 1095 és 1100. §§.-ban tér el, mert ez esetben az igények érvényesítésének létfeltételeiként a harmadik károsodásának az előre való láthatóságát nem kívánja meg.

Részesség esetén valamennyien felelni tartoznak, tekintet nélkül arra, hogy a részes a tényállásnak melyik elemét valósította meg. A felelősség a részesek között egyetemleges. A compensatio culpa elvét jogéletünk is ismeri, bár nem érvényesíti olyan széles alapon, mint egyes európai jogrendszerek.

A káronszerzés sokat vitatott kérdés a magánjogi irodalomban. Szentmiklósi szerint: " a kértevőnek jogában áll a kár ellenében beszámítani azon hasznokat, amelyeket ugyanazon tényével a károsultnak szerzett." A károsult a beszámítást tőrni tartozik. Ha a kárt okozó a kárt megtérítet-

te, jogában áll a megmaradt dolgot megtartani.

A kártérítési jog a legalapvetőbb része a magánjognak s tekintettel arra, hogy érvényes polgári törvénykönyvünk nincsen, a szokásjog, melyet különösen a Kuria döntvényeiben találunk, képezi az idevonatkozó jogforrást. Ennek szinte természetes folyamánya, hogy bíróságaink egyes ítéletei merőben ellenkeznek egymással. A jogbizonytalanságnak ezen nem kívánatos tünetei csak a Magánjogi Törvénykönyv életbeléptetésével fognak megszűnni. Amíg ez meg nem történik, az ítéletek ilyen inkongruenciája, a bírák minden igyekezete ellenére is napirenden lesz.

- o - o - o -

Az új társadalmi, gazdasági és államéleti berendezkedés, az ehhez vezető átmeneti idők, - olyan helyzeteket, élet-vitákat produkálnak, - amelyek az elavult osztály-jogi felfogásokkal nem mérhetők fel és amelyekre a múltban sok esetben praecedensek sem alakulhattak ki.

Választott tárgyam dogmatikai keretéből

talán kimaradhatna, de választott témám gyakorlatosságával kapcsolatban van, hogy ha új életünk ide vonatkozó jellegzetesebb jogesetekben hozott kuriai döntvényekben kifejezésre jutó eddigi jogi novumokat is ide iktatom a kártérítési kötelelem fogalmának, érvényesülésének, fejlődésének megvilágítására.

Ide kívánkozik így a Kuria azon jogegységi döntvénye, mely szerint, hogyha a pénz vásárló ereje a rendkívüli gazdasági viszonyok folytán olyanfokú ingadozásnak van kitéve, hogy e miatt a pénz értékmérői feladatának betöltésére nem alkalmas, más jav: buza, arany, szalonna stb. lehet a kölcsönösen elfogadott értékmérő.

A gazdasági lehetetlenülés újabban kitermelt esete, amikor a hitel és pénzforgalom korlátozásából keletkezett egyes kártérítési igények érvényesítésének a kizárása szükséges és indokolt.

Nem kevésbé újítás számba megy a Kuria P.V.1077/1946.sz.döntésében kifejezett elv, hogy

kizsákmányoló ügyletnél a tapasztalatlanság, tájékozatlanság és az egyik fél részére jutó fel-tünőleg aránytalan nyereség: házas ingatlan ela-dási szerződését semmisnek nyilvánította.

Széles köröket érdeklő, a Kuriának 25.J. D. alatti határozata: idegen hatalom rekvirálásá-nak jogszerűségéről. Kimondja a II. Hégai nk. e-gyezmény 52. cikkére való hivatkozással, hogy az ilyen rekvirálás nem jogszerű. Nem jogos rekvi-rálás esetében pedig azt a harmadik személyt, a-kire a megszálló hadsereg a rekvirált dolgot át-ruházta, nem lehet olyan szerzőnek tekinteni, a-ki jogszabályaink értelmében tulajdonjogot sze-rez abban az esetben is, ha a dolog nem volt az átruházó tulajdona.

Érdekes és szükségszerű a mai viszonyok között a Kuriának a kértérités átértékelésének elbirálása tárgyában újabban hozott döntvénye. Jogszabály: a kár, - a bekövetkeztekor volt pénz-értékben térítendő meg. Kimondotta a Kuria, hogy ez a jogszabály a rendes gazdasági viszonyok mel-

let alkalmazható. Amikor azonban a pénz értéke a gazdasági viszonyok mélyreható változása folytán állandóbb jelleggel lényegesen megváltozott, a fenti általános szabályt alkalmazni nem lehet, mert különben a kötelezett fél értékben kevesebbet fizetne és ez által a kiegyenlítésre váró féltől értéket tartana vissza és így annak kárával alaptalanul gazdagodna. Ezért, hogy a kárt szenvedett a kárát a kártérítésre kötelezettől megkaphassa, a kár követelést megfelelően át kell értékelni. Figyelemmel kell azonban lenni a peres felek személyi és vagyoni viszonyaira és ennek keretében a kártérítésre kötelezett teljesítő képességére. Épp úgy arra is, hogyha idejében a rossz pénzben megkapta volna a kárt szenvedett a kárpénzt, felhasználhatta volna-e úgy, hogy magát a pénz elértéktelenedése ellen megóvjja.

Nem kevésbé érdekes a Kuria P.VI.529/1945.sz. ítélete, mely szerint: " kivételesen a kölcsön is átértékelés alá esik, különösen

amikor viszonyos teljesítésről van szó, s a viszonyos teljesítés tárgyát értékes vagyontárgy képezi."

Megváltoztatta a Kuria P.IV.1108/1946.sz. döntvényében azt az eddigi általános gyakorlatát, amely a gazdasági lehetetlenülésre való hivatkozást elvileg kizárta a vételár előre lefizetése esetében. /P.VI.249/1934./

Nagy jelentőségűnek látszik a földreform során igénybevett ingatlan tulajdonosának a tartozásáért a kincstárral szemben kimondott kártalanítási felelősség. Ebben a döntvényében kimondta a Kuria, hogy addig is, amíg az állam a volt földbirtok tulajdonosának elvett földje utána a kártalanítást megadja: a kincstár, mint ingyenes szerző, hasonlóan a megajándékozottal, a jogelőd kötelezettségeiért felelősséggel kell, hogy tartozzék.

Tisztázza egy kuriai döntvény azt is, hogy szerződésileg kikötött életjáradék felemelésének jogáról való lemondás nem azonos az átértékelés

fogalmával. Vagyis az aranypengőben való szerződéses meghatározás nyilván abban a hitben történt, hogy a megegyezésénél értékálló pénzt alkalmaztak. Amikor azonban a gazdasági viszonyok rendjének felborulásával az aranypengő alkalmatlanná vált értékmérői szerepére, káreseti kiegyenlítőül az átértékelést lehet és kell alkalmazni.

- o - o - o -

A demokratikus magyar bíróság fenti döntéseit a Magyar Magánjog Tervezetének értelemszerű alkalmazásával hozta meg. Annak a Tervezetnek alapján, mely a magyar bíróság addigi joggyakorlatán épült fel. Nem volna érdektelen kutatni, mi okozta, hogy a Magyar Magánjog Tervezete még ma is csak tervezet. Fentiek kifejtése azonban túlnyúlna értekezésem jelenlegi keretein, Azzal azonban már most számot kell vetni, hogy a magyar magánjogi törvény tervezetét nem egy vonatkozásban, nem csak a természetes személyek egymás kö-

zötti, - a jogi személyekkel, - de különösen az
állammal és a közületekkel szemben való viszony-
lataiban alaposan át kell dolgozni, mert nem le-
het olyan a kapitalista jogrendszer kértérítési
jog-kodexe, amely a szociális életközösség ki-
vánalmait és képes legyen kielégíteni, amint hogy
Werbőczy Tripartituma is ma már csak muzeális ér-
téssel bír.

DEBRECENI ENVEJERI KÖNYVTÁR
1962/105. sz. 105. sz. 105. sz.